

CITES: Mit jelent és mit érdemes tudni róla?

(Szerző: Józsa Domonkos)

Aki figyelmesen elolvassa az állatkert lakóinak ismeretterjesztő tábláit, számos ismerettel gazdagodhat. Minden fajnál feltüntetik az általános tudnivalókat. Méret, előfordulási hely, természetvédelmi státusz...Ám van egy pont, ami talán kevésbé ismert: a CITES besorolás. A CITES (*Convention on International Trade in Endangered Species*), vagyis a washingtoni egyezmény egy nemzetközi egyezmény, mely a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmét hivatott szabályozni. Napjainkban, a globalizált kereskedelem és a biodiverzitás kritikus mértékű csökkenése miatt különösen fontos, hogy gátat szabjunk az élővilág kizsákmányolásának. De pontosan mely állatok kereskedelmét szabályozza az egyezmény, mi a története és mennyire érte el a kitűzött céljait?

A CITES rövid története

Történelmi léptékben mérve a biodiverzitás egy nagyon friss fogalom. Az élővilág sokszínűségének megőrzése sokáig nem volt szempont az emberiség számára. Bár már a középkorra visszamenően is szabályozták egyes fajok vadászatát és kereskedelmét, ezek mérlegelése szinte kizárólag gazdasági alapon történt. Később, a gyarmatosítás kora szinte felfoghatatlan pusztulást gyakorolt a természetre. A hatalmas mértékű fakitermelés mellett számos faj esett áldozatul a gyarmatosítók vadászatának húsukért, trófeájukért, vagy mert pusztta veszélyforrásként tekintettek rájuk, valamint rengeteg vadállat pusztult el az ember által behurcolt kutyák által is. Emellett virágzott az egzotikus állatokkal való kereskedelem is. Gyakori volt, hogy az Európában még sosem látott élőlényeket ajándék gyanánt, vagy tudományos céllal hazaszállították a gyarmatosítók. Azonban az utazás vagy a nem megfelelő tartási körülmények miatt ezek az állatok sokszor elpusztultak. A gyarmatosító tevékenység következtében számos állatfaj halt ki véglegesen, vagy egyedszámuk annyira lecsökkent, hogy fennmaradásuk már a későbbi, fejlettebb természetvédelmi szabályozással sem volt biztosítható.

A modern, intézményesített természetvédelem kezdete a XIX. század második felére datálható. 1872. március 1-jén hozták létre a világ első nemzeti parkját, a Yellowstone Nemzeti Parkot az Egyesült Államokban. Később ezen szabályozáson túlmenően született meg az úgynevezett *Lacey Act*, majd az olyan kétoldalú nemzetközi szerződéses, mint például az 1911-es prémes fókák védelméről szóló bilaterális egyezmény az Egyesült Államok és Nagy-Britannia között. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a fenntartható kereskedelem és a biológiai sokszínűség megőrzése nem valósulhat meg pusztán regionális alapon, átfogó nemzetközi együttműködésre van szükség. A veszélyeztetett fajok kereskedelméről szóló legfontosabb törvény, a CITES 1973-ban került elfogadásra. Az egyezmény létrejötte évtizedes múltra nyúlik vissza. A Természtvédelmi Világszövetség (IUCN) hetedik Közgyűlése 1960-ban sürgette az államokat, hogy az exportra vonatkozó törvényeikkel összhangban, hozzanak létre szabályozást, ami korlátozza az országba érkező állatok importját. Ez azonban több akadályba is ütközött, többek között, hogy nem volt meg az a keretrendszer, ami ezt megalapozhatta, illetve, hogy ezek a kereskedelmi törvények folyamatosan változtak.

A CITES általános jellemzői és a Függelékek

A CITES-nek jelenleg 185 állam a tagja. Magyarország 1985-ben csatlakozott, a legfrissebb tag pedig Türkmenisztán. Közel 40000 állat-, illetve növényfaj tartozik a washingtoni egyezmény hatálya alá. Fontos kiemelni, hogy a szabályozás nem pusztán az élő példányokra terjed ki, hanem azok részeire, származékaira is. Ez jellemzően a faanyag, a hüllőbőr, vagy az elefántcsont. A CITES három Függelékbe sorolja az érintett fajokat az alapján, hogy azok mennyire érintettek a nemzetközi kereskedelem veszélyeiben.

Az I. Függelékben szereplő fajok a kihalás szélére kerültek, vagy legalábbis fennál ennek veszélye. Ezek esetében bár alapvetően tiltott a kereskedelem, azonban oktatási és kutatási célból engedélyezhető. Ide tartoznak például a vombatfélék. A II. Függelékben szereplő fajok bár kisebb mértékben, de szintén veszélyeztetettek a nemzetközi kereskedelem által. Ezért a velük való kereskedelem továbbra is engedélyköteles, valamint éves limitet is megszabnak. Ide tartozik például a háziállatként is tartott görög teknős. A III. Függelék már némileg speciálisabb. Ide azon fajok tartoznak, melyeket kifejezetten egy adott ország szeretne szabályozás alá vonni, de ennek hatékonysága érdekében nemzetközi együttműködésre van szükség. A nílusi víziló bejegyzését például Ghána kezdeményezte. Érdemes említést tenni arról, hogy az Európai Unió is részese a CITES-nek. Ráadásul amellet, hogy áttemeli a washingtoni egyezmény szabályozását, egy saját rendszert is alkalmaz, ami nagyon hasonló az egyezmény Függelékeihez, azonban néhány esetben szigorúbb. Említést kell tenni arról is, hogy az egyes hibridek is a CITES szabályozás alá esnek. Különösen fontos ez a nagymacska hibrideknél. Ennek oka egyrészt az, hogy ha a hibridek kereskedelmét nem szabályoznák, akkor így megkerülhetők lennének a kitűzni kívánt célok, másrészt pedig a modern, etikusan működő állatkertekben és egyéb intézményekben ilyen állatok eleve meg sem szülehetnek.

A CITES alkalmazása Magyarországon

Mindamellet, hogy hazánk is felvevőpiaca a vonatkozó fajoknak, a tranzitforgalomban is szerepe van, illetve Magyarországon területén is élnek olyan állatok és növények, melyekre veszélyt jelenthet a nemzetközi kereskedelem. Az EU rendeletek magyarországi végrehajtásáért az Agrárminisztérium felelős. A minisztérium együttműködik a kapcsolódó hatóságokkal, intézményekkel és rendvédelmi szervekkel. A NAV elsősorban vámjogi szempontból segíti elő a kitűzött célok megvalósulását.

A vonatkozó EU rendelet A és B Mellékletben szereplő gerinces állatok nagy részére bejelentési kötelezettség vonatkozik. Ezen fajok listája bárki számára elérhető a CITES magyar weboldalán. Illetve természetesen engedélykötelesek. Ezek kitöltése formanyomtatványok útján történik. Az import, export, valamint re-export bejelentések és kérelmek az egyes tájékoztatókkal és bejelentőlapokkal együtt szintén mind letölthetőek a weboldalról.

A CITES eredményei és legnagyobb kihívásai

Sajnos nem lehet azt állítani, hogy a CITES 1973-as elfogadása óta sikerült megállítani az élővilág kizsákmányolását és a nemzetközi kereskedelem teljesen átláthatóvá vált. Az illegális fakitermelés, az orvvadászat és hogy egyes állatok származékainak (szinte mindig tévesen) egyes helyeken különleges gyógyászati képességet tulajdonítanak, még mindig súlyos probléma. Ráadásul a nemzetközi kereskedelem egyre nagyobb mértéket ölt, így lehetetlen az összes illegális tevékenység felderítése és leleplezése. Egyes régiók különösen érintettek az illegális kereskedelemben, különösen azok, ahol instabil a politikai és gazdasági helyzet és lazábbak a helyi jogszabályok.

Szerencsére, ahogy a világ változik, úgy a CITES is alkalmazkodik. Különböző programokat és akcióterveket indítottak, melyek regionális problémákra specializálódva segítik az egyezmény célkitűzéseinek megvalósulását. Továbbá számos szervezet és kormányközi testület végzi velük együttműködve feladatait. Érdemes kiemelni az Interpolt, ami különböző műveletek keretein belül foglal le nagy mennyiségben illegálisan megszerzett állatokat, növényeket és azok származékait. Illetve a WWF és a TRAFFIC is a CITES partnerszervezetei.

Sajnos a CITES szabályozásai önmagukban nem elegek arra, hogy ellensúlyozzák a hiányos helyi jogszabályokat. Ráadásul olyan helyeken, ahol a végrehajtásért felelős hatóságok alulfizetettek, ott hajlamosabbak is a korrupcióra. A tigrisek példáján jól megfigyelhető, hogy Dél-Korea csatlakozásával jelentős mértékben visszaszorult az illegális kereskedelmük, azonban például Thaiföldön a mai napig léteznek etikátlanul működő tigrisparkok.

Összességében elmondhatjuk, hogy a CITES-nek nagy szerepe van abban, hogy egyes kritikus helyzetben lévő fajok még mindig velünk vannak. Azonban jól látható az is, hogy ez a szabályozás önmagában nem elég. Továbbra is nagy szerep hárul az egyes országos helyi intézkedéseire, a nemzetközi szervezetek és testületek munkájára, és nem utolsósorban az állatkertekre is.